

# Új tábla a Tisza Kálmán-téren

Valaha — talán igaz sem volt — fát aprítottunk itt lent a légópincében. Egyébként nem is gondoltunk ezzel a dologgal. A patkány birodalma volt és Mihályé, a macskáé. Most itt folyik az életünk. Itt lakik a házmester az udvar sarkából, Margit, a postáskisasszony az első emeletről a mamájával, Szikora, a mintakészítő, Gajda, az orvos, Goldoni, az Olaszországból ideszakadt gépkocsivezető. Ők a törzsgárda: van nyugágyuk, takarójuk és ami a fő, cukroszacskóra való babjuk. A házmesterné most a gazda: 15 kiló lisztje van, ehhez nyul reggel-délben-este. A gyerekek zajonganak, az öregek némán nézik a mennyezetet, a fiatalabbak sakkognak. Semmi sem történik, mégis félelem, zaklatottság ez a pince-élet. Talán nem is önmagát félti az ember, inkább a gyerekeket, az állapotos Horváthné és a három jövevényt. Egy Szabó nevű házaspár jött ide le — úgy január 5-én lehetett — azt mondják, kibombázták őket. De Szikoráné felfedezte az asszony kabátján a letépett sárga csillag varrásának nyomait: tudta ebből, hogy gettóból szöktek. Aztán itt van egy Iván nevű fiú. Ő is most jött, ismeretlenül. A gyerekekkel játszik, a mintakészítővel malmozik, vizet hord az udvarból, ha elcsendesedik fönt a harci láрма egy percre. Katonaszökevény lehet, vagy talán partizán. Hire jár, hogy robban az itt-ott német tankok, vagy kapualjban rejtőzött civilek lödöznek az árpádsávosokra. Akár ez, akár az, végzetes lehet az egész házra, mert a nyilasok nem teketóriáznak ilyenkor. Csak egy csibész akadjon a pincében, aki felmegy az emeletre és szól az onnan lövöldöző „testvérek” valamelyikének. Ha valaki felbotorkál a lépcsőn, hárman is követik: hová megy vajjon? De Szabókat, Ivánt megtűrik mégis, még etetik is. Ugyan hová mennének szegénykéik?

Az utcára? Ugyan. Az a halál. Budapestben egy hónap óta a hatodik érzéke menti csak meg az emberfiát, semmi más. Még nem is hallik a rézüstkonogatásra, vagy farkasvonításra emlékeztető hang, a bombáé, gránaté, már

fuť az ember, kiválasztja jó érzékkel a betört kirakatot, pincenyílást, kapumélyedést. A falhoz kell lapulni, úgy várni ki a robbanást. Így működik ez a hatodik érzék. Aztán elkerüli vele az ember az igazoltatást. Szálasi parancsainak minden mondata így végződik: „felkoncoltatik”, vagy „a helyszínen agyonlövöztetik”. Így jár, aki nem jelentkezik a Hungarista Légióba, aki elhagyja körletét, aki külföldi rádiót hallgat, akinek lisztje van a kamrában, aki szökevényt, vagy zsidót rejteget, aki nem jelenti fel a frontról hazajött férjét, vagy apját, aki nem vesz részt az utcai kövezet felszedésében, tankcsapda építésében. Csupa halálraítélt él itt Pesten, csak a hatodik érzéke mentheti meg.

Most folyik még a harc, utcáról-utcára, házról-házra. A német fasiszták számára Budapest csak olyan „sündisznóállásnak” számított, egy mondatnak a hadijelentésben. Persze több volt ennél. Az utolsó védelmi vonal volt Ausztria, Délkelet-Németország előtt. Tíz német-magyar hadosztály szállta meg a fővárosunkat.

A körülszárt városban szorult a gyűrű. Január 10-én felszabadult Csepel és Obuda, 11-én és 12-én már a Városligetben, a Lóverseny-tér vidékén, a Keleti-pályaudvar előtt és a Kerespesi-temetőben folyt a harc. A lóversenytéren a németek elvesztették utolsó tábori repülőterüket. 13-án kiverették a fasisztákat a Népligetből. A következő napokon érték el az utcai harcok csúcspontjukat, kézitusa folyt az Operáért, a Nemzeti Múzeumért. Az ellenség Budára vont a össze erőit. Az ellenállás Pesten vesztett erejéből és január 18-án egészen megszűnt. Közel hatvanezer német és magyar katona esett fogságba a pesti oldalon, ebből több, mint húszezer az utolsó napon.

Minden házban egyformán történt. Jött előbb a hírnök: elmentek ám az emeletről a németek. Várták az emberek, most mi lesz. Itt-ott előkerültek a rémhírek, a horthysta és nyilas lapok szörnyszülött meséi a mindenkit legyilkoló szovjet katonáról. De a legtöbben várták nagyon a megváltó

találkozást. És a találkozás megtörtént. Nyílt az ajtó, bejött egy szovjet tiszt, néhány kísérel. Érdeklődött, tört németiséggel, vagy magyarsággal, nincs-e fasiszta elbujva valahol. Atkutatta a pincét, aztán beszélgetett az emberekkel. Öregnek, gyereknek kenyeret is adott a zsákjából a legtöbb. Nem történt látszólag semmi, nem robbant bomba, nem szakadt le a mennyezet — és mégis ez a perc volt az emberek életének legnagyobb eseménye. Ekkor szüntek meg szolgák lenni a szolgák és urak az urak. Felszabadultunk. A pesti oldal.

Pest? Nem Pest ez, valami rossz álom inkább. Kiegett, összelukasztott köröngteteg, halottak mindenfelé. Az ember lézeng az utcán. Emlékezik: itt vettem 38-ban lábast, itt sétáltam munka után. Ez volt a Körút. Nem a miénk volt, nyomorúság és megaláztatás fűződött minden kövéhez, de mégis csak a mi városunk. Budapest. Az úri banditák itt tömték a zsebüket, a mi munkánkból, de mi is itt kovácsoltuk ki éles fegyverünket, a Pártot. Mi emeltük ezeket a nagy házakat, ha az urak gazdagodására is. A mi életünk is benne van a gyárban. A mi napi életünkől volt hangos az utca.

Most vége ennek. Városháza. Katonai behívókat, adót, goromba ficsurokat idéz. Körül az utcán összeszabdalt, megvakított megcsontított hullák százával. A nyilas karhatalmi alakulat gyilkolta le őket a Városház-utcai nyilasház pincéjében az utolsó éjszakán. Sokezer kilométerről jött szovjet katona áll előttük, a könnye potvog. A hideg teszi, vagy a hat év körüli kisgyerek betört koponyájú holtteste? Nem lehet ennek a katonának a szemébe nézni. Ilyen országban éltünk mi ezer évig. Megpróbáltuk, nem is egyszer, lerázni az embermészárosokat, de gyengék voltunk hozzá. Most, az ostrom alatt is kísérleteztünk. Néhány tucat fasiszta, néhány tönkretett tank, ennyire futotta az erőnkől. Ha erősebbek vagyunk, önnudatosabbak, bátrabbak, talán másképp történik. Ne vessél meg elvtárs, ne gyűlölj bennünket tehetetlenségünkért.

Egy nap, telt el, új januári reggel virrad. Nem volt álom: szabadok vagyunk. A téglahalmazokon mozdul az

élet: az emberek kezdenek kibujni a sötétből. Káprázik a szemük, nem szokott hozzá a fényhez. Soványak, szakálasak, rongyosak, de már futnak a dolguk után. Mi dolguk egy romvárosban? A lakásukat keresik, a férjüket, gyerekeiket, anyjukat. El-e túlélte-e? Izgatottak, nyugtalankodók, vagy boldogok, ha megtalálják a keresetteket.

Mások döglött lovat darabolnak. Sült lesz belőle. Nemrég felfordult volna a gyomruk, ha lóhúsrá gondolnak, most meg marakodnak egy-egy darabjéért. Nadrágos nők, a kemény téiben is vászonruhás férfiak nyitogatják az üzleteket, hordják ki belőlük a nyilasok által otffejtett holmit. Nincs karhatalom, azt visz mindenki, amit talál. De csak estig. Estére megjelennek a rend első fenntartói: karszalagos, civilruhás rendőrök. Fegyverük nincs, úgy, szépszóval kísérlék meg menteni a menthetőt. A legtöbbször sikerrel. Maguk se tudják sokszor, hogvan fogjanak a dologhoz, mégis ők az első szilárd pontok a nagy zűrzavarban.

Budán, a Várban, a part nagyreszen németek vannak még. Beveszik magukat a sziklakápolnába, az alagútba, a Margit-rakpart bérházaiba, most onnan tüzelnek át. Várjatok csak, gyilkosok, kevés az időtök már. A Duna jege zajlik, torlaszokba épül a hidak vízelőgő roncsain. Mert hidainkat is megölték. Budapest újra Pest-Budára szakadt. Most érezzük csak, mit jelentett nekünk a Lánchíd, a Margithíd. Utőerek voltak. Most ócskavas, mind döglött roncs. Valahogy ez fáj az embernek legjobban.

Ujpestről, Kőbányáról, Csepelről olyan hírek jönnek, hogy ott a kommunisták már elkezdtek valami munkát. Ujpesten villany is ég állítólag, víz van — a partizánok mentették meg a fasiszták romboló düheit. Pesten még semmi. A Váci-úton, Zuglóban, Ferencvárosban némán, holtan állnak a gyárak. Tetejük beszakadt, műhelyeikből hordja a nép a szerszámot, alkatrészt. A padokat, ablakdeszkákat hasogatják tűzifának. Az üzletek üresek. Némelyik kirakatban már kúfárok ülnek: gyertyát, madzagot, gyufát, ócska csizmát árulnak zsírért, aranyért és várják, mikor jön-

nek végre az angolok. Most legalább itt kapni valamit. De mi lesz, ha elfogy mindez?

Élelem nincs. Itt-ott rohamkonyhán főznek levest, de a többség éhezik. Egy-egy szem krumpli többet érne mindennél, de az se akad. Termelés nincs. Vonat nem jár. A villamos-huzalok a földön hevernek. Mindenünket elvitte a német.

Halott város ez. Vajjon feltámad-e valaha? Elképzelhető-e, hogy egyszer még kenyeret árul a pék, hogy egyszer villamos csöng még a Körúton? Hogy hídunk lesz és átmehetünk rajta Budára? Beülhetünk-e még valaha jó meleg moziba és egyáltalán, lesz-e még egyszer meleg szobánk, ablaküveggel?

Hideg van, sötétség, a víz se folyik. Hordágyat cipel két toprongyos nő, cafatokba burkolt, jajgató kisgyerek fekszik rajta. Vajjon lesz-e valaha kórház, ahol meggyógyítják? Hol van az az erő, ami életet lehel a romvárosba?

Lám, emberek jönnek, dézsával, ecsettel, falragasszal, házról-házra. Alighogy felragasztották a plakátot, csődület támad előtte. Olvassák. Az első írott betűt a szabadságból:

Budapest katonai parancsnokának 1. számú parancsa. A normális élet és rend fenntartása érdekében Budapest város területén elrendelem: 1. Minden polgári hatóság folytassa kötelessége teljesítését. 2. Minden kereskedelmi és iparvállalat tulajdonosa folytassa tevékenységét. Az áruk, élelmiszerek, stb. árai olyanok maradnak, amilyenek voltak a szovjet csapatok bevonulásáig. A szeszitalok árusítása a további intézkedésig tilos. 3. A helyi hatóságok és a polgári lakosság minden eszközzel segítse elő az iskolák, kórházak, orvosi segélyhelyek és egyéb kulturális közintézmények és vállalatok szabályszerű működésének biztosítását. 4. Az istentiszteletek megtartásának a templomokban és imaházakban nincs akadálya."

És a Tisza Kálmán-téren létrát támaszt valaki az egykori német-ház falához, szegezi ki a táblát: *Magyar Kommunista Párt.*

Ennek most van öt éve.

Máté György